

Mirar, pintar i
saber veure

Lluís Frangelle i
la il·lusió òptica

El pintor català
Xavier Valls

ART i LLETRES

Les «Proses ciutadanes»
de Gabriel Maura

Narcís Comadira o
la consciència formal

Notícia
de llibres

Suplement cultural. Any I, núm. 25 **AVUI** Diumenge, 19 de juliol del 1981

NOTES DE VISITA

Jaume Melendres, la lletra indistinta

Vaig conèixer un Jaume Melendres a primeries del decenni dels setanta. Havíem estat cridats pel director Jaume Anton Codina per a fer d'actors, juntament amb altres companys de la resistència cultural, a *Preguntes i respostes sobre la vida i la mort de Francesc Layret*, que s'havia d'anar representant clandestinament fins que algú hi digués prou. Ningú no ens va arribar a dir prou i vam passar tot un any veient-nos més d'un cop per setmana. A més de descobrir-lo com a home ja iniciat en l'aventura de les lletres li vaig descobrir una habilitat molt accentuada per a jugar a la distorsió de les paraules d'una manera improvisada i contínua. Després ha anat publicant teatre i narrativa. Potser aquell art de jugar amb les paraules era un indicatiu habitual del seu concepte de manipulació de la realitat en la literatura, aquell art que posseeix de ser una mena de realista irreal, en definitiva absolutament imaginatiu.

Després d'aquell episodi la vida no ens ha fet coincidir pràcticament mai més. Alguna vegada que ens hem vist, hem parlat de la seva forma de treballar. Un cop, a la Rambla, em va dir que la seva mitjana era d'un full definitiu per dia. Aquest ritme de producció fa que la seva obra no sigui abundosa, però cal dir que darrere de cadascun d'aquests fulls hi ha un procés d'elaboració pacient i potser complicat, meticulós sobretot, i divers segons que es tracti de l'escriptura de teatre (a la qual imposa una dosi superior del seu tarannà racionalista d'economista) o de narrativa (on domina el vesant intuïtiu). En tot cas obté sempre una literatura d'una gran eficàcia de llenguatge.

Pregunta. ¿D'on penses que et pot haver sortit la teva disposició natural per jugar amb l'idioma, aquest joc que has convertit en professió literària?

Resposta. De fet, en aquest

sentit, podríem dir que la meua història comença abans de la meua memòria, perquè la meua mare, per comptes de donar-me caramels, em donava llibres i, com que era mestra, m'havia ensenyat de llegir abans de fer-me anar a l'escola. Després, vaig tenir la gran sort que em portessin a l'Escola del Mar, que era una institució excepcional, en aquell temps. Hi tenien molta importància les activitats extra-acadèmiques. Ens feien escriure sovint sobre les coses que vivíem, però no pas d'una

manera coercitiva, és clar. Així vaig anar fent un interès per l'escriptura, sense adonar-me'n. També vaig tenir inclinació per la pintura i recordo que els primer diners que vaig guanyar a la meua vida van ser amb la pintura: vaig vendre un quadre per trenta pessetes; devia tenir uns dotze o tretze anys, jo.

Recorda experiències de l'escriptura escolar: la seva participació a la revista «Garbe» amb unes entrevistes en les quals feia també la caricatura de l'entrevistat, l'activitat d'in-

tervenció crítica en els treballs literaris dels companys, amb la qual s'avaluaven els uns als altres —això ha produït que la meua activitat crítica vagi absolutament lligada, d'una manera natural, a la lectura, al mateix plaer de llegir, i per tant no pateixo aquells contradiccions que es veu sovint entre el crític i el creador — em diu.

Desheretat literari

P. Quina aflluència pot haver tingut l'ambient familiar en la teua vocació d'home de

lletres?

R. Tant el meu pare com la meua mare tenien la carrera de mestre, encara que ell no l'exercia; això vol dir que hi havia una bona disposició per tot el que fos cultura, encara que la creació literària no tenia per a ells consideració de professió per a fer bullir l'olla. El lligam més directe que he tingut amb les lletres a la família era el meu oncle, el canonge Melendres, que era poeta. Havia estat un home molt

(Passa a la pàgina següent)

“L'expressionisme va ser el recurs natural per a parlar de les coses que patiem”

(Ve de la pàgina anterior)

trempat, amb un sentit de l'humor molt vital i una gran facilitat per a fer jocs de paraules, que és l'esport familiar. La seva poesia de joventut té un gran valor com a poesia mística; després es va anar decantant cap a un academicisme que va arribar a la seva culminació amb una història de l'Església en hexàmetres, *L'Esposa de l'Anyell*, en dos volums, que va ser el regal oficial del govern espanyol a Joan XXIII amb motiu de l'obertura del Concili Vaticà II, un regal ben anticonciliar. Jo anava destinat a ser l'hereu natural del meu oncle, de la seva gran biblioteca, que era l'únic que posseïa, però les seves posicions ideològiques i religioses es van tornar cada vegada més intransigents i va acabar desheretant-me.

P. Series capaç de recordar la primera cosa que vas escriure en català?

R. Sí, un guió radiofònic per a un concurs infantil que va convocar Ràdio Barcelona. A l'hora de les avaluacions la meua obra va resultar pornogràfica perquè era sobre un episodi bíblic i parlava de la virginitat i de com es feien els nens. Ara, en aquella edat el que jo llegia no era en català: els poetes sonors com Rubén Darío, em vaig empassar tot Benavente, que va ser el meu primer model de fer teatre, Chesterton, Dickens, Conrad, Marc Twain. Aquests autors anglesos tenien molt de predicament en el col·legi.

De l'economia a la lletra

P. Tu vas fer un pas per la universitat poc típic.

R. Sí, hi entro el curs cinquanta-nou-seixanta i trio Econòmiques perquè havia llegit algunes coses d'economia que m'havien divertit molt. Per a mi era un compromís astut entre una carrera que podia assegurar una supervivència i al mateix temps no tenia l'encarcarament social d'altres carreres més convencionals. Era la carrera ideal perquè alimentava totes les meves afeccions: a primer curs, per exemple, teníem matemàtiques i filosofia al mateix nivell de seriositat. La filosofia, ens la va donar en Manuel Sacristán, que de seguida vam veure com a model de mestre universitari. Vicens Vives acabava de morir, però jo vaig agafar un bon deixeble seu. en Jordi Nadal. Era l'època de l'Estepé, que va fer una renovació important. Va ser la gran època d'Econòmiques: hi bullia una inquietud política molt gran i al mateix temps coincidí amb el Pla d'Estabilització, és a dir, l'ascens de l'Opus Dei.

P. Anaves totalment per economista o bé ja començaves a plantejar-te la tasca d'escriptor?

R. Mira, s'havia format un grup de teatre, TEU, en el qual vaig col·laborar de seguida. En aquella època, en el concurs estatal del TEU ja ens vam atrevir a presentar-hi per primera vegada un Brecht; era una de les obres de joventut, de les més didàctiques. Cap al seixanta-u, aquell TEU, ja completament copat per la subversió, convocava un premi de teatre en català. M'hi vaig presentar amb una obra que es

deia *Un tren ple de viatgers nocturns* i el vaig guanyar. D'aquesta obra als meus intents en castellà de teatre benaventà hi havia un abisme que em menava a l'expressionisme, expressionisme que em vaig inventar perquè no en coneixia res; suposo que era un recurs natural per a poder parlar de les coses que patiem, en aquella època. En canvi, curiosament, no em vaig enganxar gens a l'existencialisme, que era tanta moda a la universitat.

Decisió d'ofici

P. Com et vas començar a considerar escriptor d'ofici?

R. Mai no m'ho havia plantejat fins que la Marina, la meua companya, que havia llegit poemes meus, en va encoratjar a presentar-me al premi Salvat-Papasseit de Cantonigròs. No vaig guanyar, però això em va permetre de conèixer en Pedreira, que era el promotor del premi, i després en Triadú, que em va aconsellar de continuar escrivint i que em tornés a presentar. L'any següent no es va convocar, però a l'altre el vaig guanyar.

Em conta que en aquell moment era a Castillejos fent milícies i que en Triadú el va assabentar del resultat i, per tal de facilitar-li la possibilitat d'obtenir un permís per a poder assistir a la festa de Cantonigròs, li va enviar un telegrama escrit amb una habilitat prodigiosa de manera que es podia llegir en català i en castellà al mateix temps.

P. Després d'aquesta entrada en el món literari, ja et vas decidir a professionalitzar-te?

R. Bé, llavors me'n vaig anar cap a París a fer un doctorat en estadística, però allà, a conseqüència de la lectura d'un llibre d'economia d'André Gorz, se'm va acudir una obra de teatre. La vaig escriure i la vaig enviar al premi Josep Maria de Segarra. Amb gran sorpresa meua, el vaig guanyar. Va ser llavors quan la cosa va prendre ja una altra dimensió i em vaig plantejar quants amos es podia servir al mateix temps: si em dedicava a ser un gran economista teòric o un discret escriptor, i vaig optar per la discreció.

Explica que a París va tenir contactes amb gent de teatre i en va fer i fins i tot en va arribar a escriure en francès. Va viure el maig del 68 i es va plantejar també la tria de la societat i de la llengua a la qual volia pertànyer. Va triar Catalunya. Llavors es va plantejar d'entrar a la professionalització amb un altre premi i va tirar a l'Aladern, de Reus, dotat amb cent mil pessetes «que eren una fortuna, els anys setanta». El va guanyar amb *Meridians i paral·lels*, «una obra cara, amb molts personatges i plena de problemes de censura».

Autocrítica

P. Què en diries tu, del teu teatre?

R. *Defensa índia de rei* és una obra molt fresca, escrita d'un sol raig, per intuïció, totalment expressionista, però que correspon a una expressió molt personal d'inquietuds i obsessions del moment, però que em va fer una fama, entre la gent que la va veure o llegir, de persona molt racionalista, i m'ha sorprès molt perquè no és ben bé veritat. En canvi,

quan vaig escriure *Meridians i paral·lels* ja ho vaig fer d'una manera més metòdica. Jo ja coneixia bé tot el Brecht, però no el vaig seguir d'una manera mimètica. A mi aquesta obra, que va tenir molts problemes de censura i continua sense ser representada, em sembla una obra molt vàlida i em sorprèn que no s'hagi arribat a muntar mai, tot i que reconec que té dificultats de muntatge. Planteja el conflicte en l'individu entre el seu caràcter nacional i el seu caràcter de classe. No vull dir que fos una obra visionària, però anunciava la reproducció actual d'aquest fenomen a Catalunya. Penso que el seu contingut polític no està circumscrit a la realitat catalana, sinó que va molt més enllà; una prova és que els seus editors almanys han estat els lectors que l'han entesa més bé. En aquesta hi ha una inversió en el sentit que, així com a *Defensa índia de rei* hi ha un home dominat per un sistema, a *Meridians i paral·lels* és l'home, que vol dominar un sistema.

La narrativa, ara

P. Ara acabes de guanyar el premi Treball de prosa amb un llibre de contes, *L'avió damunt dels vidres*, però no és aquesta la primera vegada que surts amb narrativa. Recordem els *Cinc mil metres papallona* i perlem del teu trapàs de gèneres.

R. Per mi, això que és la literatura, l'expressió de sentiments i comportaments a través de la paraula, després d'abandonar els primers intents en poesia sempre s'ha desenvolupat en tres fonts: teatre, prosa i crítica, que per mi no són sinó un mateix problema abordat amb tècniques diferents. *Cinc mil metres...* va ser un llibre escrit entre el setanta i el setanta-quatre, en un estat d'ànim diferent del que tenia quan he fet teatre. Em despreocupo de l'estilística, del que vulguin dir o no els contes, aplico una fórmula molt poc reflexiva, és un tipus d'obra en el qual em deixo endur més pels fantasmes que per una programació inicial de propòsit. La meua narrativa té en comú amb el teatre que tant l'una com l'altre defugen tota temptació autobiogràfica; no m'ha interessat mai d'explicar la meua vida, aquesta malaltia que pateix des de fa anys la nostra literatura. Tampoc no puc copiar models vius de la realitat, me'ls he d'inventar; per això em surt un tipus de realitat que no és real, que no ho és tal com estem acostumats a veure-la descrita. També les relacions entre les persones són objecte d'aquesta síntesi imaginativa. En aquest sentit, *L'avió damunt els vidres* m'ha resultat molt interessant, perquè són contes d'intriga que són plantejats com a situacions en les quals algú fa alguna cosa amb una intenció amagada. Suposo que la idea general que hi ha darrera aquests contes és que les persones ens enganyem constantment els uns als altres i a nosaltres mateixos, perquè ens fiem massa de les aparences, perquè ens creiem massa que les coses només poden ser d'una manera o perquè dir les coses tal com són és una cosa massa perillosa. Les aparences són un element tranquil·litzant, són l'ordre.

Joan Rendé i Masdeu